

MAREK BRYLEW*

Uniwersytet Pomorski w Słupsku, Polska

JEZYDZI – TRUDNY POWRÓT DO DOMU YAZIDIS: A DIFFICULT RETURN TO HOME

ABSTRAKT: Po tragicznych wydarzeniach z 2014 roku, kiedy Jezydzi w Iraku zostali poddani niespotykanej brutalnej przemocy ze strony Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu, tysiące z nich zmuszonych zostało do opuszczenia kluczowego dla ich tożsamości kulturowej i religijnej Sindżaru. W artykule dokonano analizy powrotu Jezydów do Sindżaru po wyzwoleniu regionu, z uwzględnieniem wyzwań związanych z odbudową infrastruktury, brakiem bezpieczeństwa oraz traumą społeczności. Opierając się na dostępnych raportach i danych humanitarnych, a także doniesieniach prasowych, artykuł odnosi się także do występujących problemów w odbudowie regionu. Wnioski wskazują, że występują znaczne trudności w stworzeniu Jezydom odpowiednich warunków do powrotu, a władze Iraku i Regionu Kurdystanu nie udzielają wystarczającego w tym zakresie wsparcia. Proces ten wymaga także większego wsparcia na poziomie międzynarodowym. Badanie podkreśla znaczenie długoterminowej pomocy humanitarnej i skutecznych działań politycznych w zapewnieniu trwałego pokoju i stabilności w regionie ważnym dla Jezydów.

SŁOWA KLUCZOWE: Irak, Jezydzi, Państwo Islamskie, Region Kurdystanu, Sindżar

ABSTRACT: After the tragic events of 2014, when Yazidis in Iraq were subjected to unprecedented brutal violence by the Islamic State of Iraq and the Levant, thousands of them were forced to leave Sinjar, which is crucial to their cultural and religious identity. This article examines the return of Yazidis to Sinjar after the liberation of the region, taking into account the challenges related to the reconstruction of infrastructure, lack of security and trauma of the community. Based on available reports, humanitarian data, and press reports, the article also addresses the problems in the reconstruction of the region. The conclusions indicate that there are significant difficulties in creating appropriate conditions for the return of Yazidis, and that the authorities of Iraq and the Kurdistan Region do not provide sufficient support in this regard. This process also requires greater support at the international level. The study emphasises the importance of long-term humanitarian assistance and effective political actions in ensuring lasting peace and stability in the region, which is important for Yazidis.

KEYWORDS: Iraq, Islamic State, Kurdistan Region, Sinjar, Yazidis

* dr Marek Brylew, Pomeranian University in Słupsk, Słupsk, Poland

<https://orcid.org/0000-0003-3527-3431>, marek.brylew@upsl.edu.pl

Copyright (c) 2025 Marek Brylew. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

WPROWADZENIE

Kwestia Jezydów jak i ich trudna sytuacja w Iraku wynikająca z przeszkód stojących na drodze powrotu do regionu, ponownie stała się przedmiotem krótkotrwałej dyskusji po tym jak:

- na granicy z Polską, stwierdzono, że pośród uchodźców próbujących przekroczyć granicę Polski, znajdowali się Jezydzi, przedstawiciele grupy etniczno-religijnej, wywodzącej się z Północnego Iraku – Sindżaru, którzy do Polski dotarli z obozów uchodźców rozlokowanych na terenie Kurdystanu. Po 10 latach od ucieczki z Sindżaru, zajętego przez tak zwane Państwo Islamskie, Jezydzi podjęli decyzję nie o powrocie do dawnych miejsc zamieszkania, a o próbie przedostania się do Europy. Poprzez Armenię, dotarli do Mińska skąd wraz z innymi uchodźcami, próbowali dostać się na obszar Unii Europejskiej, stając się jednocześnie narzędziem jak i ofiarą wojny hybrydowej prowadzonej przez Federację Rosyjską. Dla większości z nich wyprawa ta była kolejnym traumatycznym przeżyciem. Bici, zmuszani do przekroczenia granicy, a następnie z niej zawracani, uwięzieni w pasie „ziemi niczyjej” i przemarznięci, cierpiąc z głodu, Jezydzi ponownie zostali pozostawieni sami sobie, bez jakiegokolwiek ochrony i bez prawa do azylu¹;

- niemiecki sąd w Frankfurtu skazał jednego z członków Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu za zbrodnię ludobójstwa popełnioną na Jezydach, zbrodnię przeciwko ludzkości oraz handel ludźmi. Aresztowany w Grecji Taha al-Jumailly został skazany na dożywocie, a jego żona na 10 lat więzienia za zaniechanie pomocy maltretowanej i ostatecznie zamordowanej pięcioletniej dziewczynce². Zespół Śledczy ONZ ds. Promowania Odpowiedzialności za Zbrodnie Popełnione przez Daisz/Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (UNITAD) opublikował ostateczny Raport, w którym ustalono 1 444 potencjalnych sprawców zbrodni popełnionych w Iraku, w tym 469 biorących udział w ataku na Sindżar i masakrze w miejscowości Kodzo³

- minęło 10 lat od zbrodni ludobójstwa popełnionego przez terrorystów z Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu na tej grupie etniczno-religijnej.

¹ Niemiecka prasa o kryzysie na granicy polsko-białoruskiej: „Polska sięga po wątpliwe metody”, DW, 1 października 2021, <https://www.dw.com/pl/niemiecka-prasa-o-kryzysie-na-granicy-polsko-bia%C5%82oruskiej-polska-si%C4%99ga-po-w%C4%85tpliwe-metody/a-59374435> (dostęp: 22.04.2022).

² Yazidi genocide: IS member found guilty in German landmark trial, BBC News, 30 listopada 2021, <https://www.bbc.com/news/world-europe-59474616> (dostęp: 22.04.2022).

³ Sixth report of the Special Adviser and Head of the United Nations Investigative Team to Promote accountability for Crimes Committed by Da'esh/Islamic State in Iraq and the Levant, United Nations Security Council, 3 maja 2021, S/2021/419, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/104/70/PDF/N2110470.pdf?OpenElement> (dostęp: 22.04.2022).

Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie zbrodni popełnionych na tej społeczności oraz analiza wyzwań i przeszkód, z którymi mierzą się Jezydzi podczas próby odbudowy swoich domów i życia w Sindżarze. Omówiono również rolę irackich i lokalnych władz w procesie przywracania stabilności w regionie. Artykuł podkreśla znaczenie międzynarodowego wsparcia humanitarnego, w zapewnieniu tej mniejszości możliwości bezpiecznego i godnego życia.

Na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto hipotezę, że główna przeszkoda w powrocie Jezydów do Sindżaru wynika z braku stabilności politycznej i zagrożeń związanych z obecnością ugrupowań zbrojnych w regionie oraz traumy wywołanej ludobójstwem i przymusowymi przesiedleniami.

Dla wyjaśnienia i zrozumienia problemu niezbędne było przedstawienie tła historycznego, politycznego i społecznego obecnej sytuacji Jezydów w Iraku oraz analiza raportów międzynarodowych organizacji, przegląd artykułów naukowych i publikacji na temat ludobójstwa, przesiedleń i odbudowy Sindżaru. Ponadto w celu zrozumienia skali problemu i identyfikacji trendów zaprezentowano dane statystyczne, zawarte w raportach rządowych zawierających informacje dotyczące liczby powracających Jezydów, ich dostępu do szkół i opieki zdrowotnej.

JEZYDZI

Jezydzi to przedstawiciele wywodzącej się z islamu religii, która wchłonęła elementy doktryny i kultu chrześcijan jak i też zaratusztrian. Wyznawcy tej antycznej i monoteistycznej religii, której twórcą był prawdopodobnie szajch Adi Ibn Mutafer, czasem błędnie nazywani są „czcicielami szatana”⁴. W Iraku, w którym mniejszości religijne i etniczne stanowią około 10 % populacji tego kraju, Jezydzi stanowią drugą co do wielkości mniejszość wyznaniową, po Chrześcijanach. Społeczność Jezydów, przed inwazją Islamskiego Państwa Iraku i Lewantu (ISIL), szacowana była łącznie na ok. 700 tys. Do 2014 roku Jezydzi w większości zamieszkiwali północny Irak – dystrykt Sindżar. Mniejsze skupiska Jezydów w Iraku znajdują się w dystrykcie Tel Afar oraz Szejkan i w prowincji Dohuk.

Mniej liczne grupy Jezydów zamieszkują Syrię, gdzie ich liczbę przed 2011 r. szacowano na ok. 80 tys.⁵ oraz Turcję, Armenię i Gruzję. Największa gmina jezydзка w Europie, licząca ok. 100

⁴ M. Dziekan, *Arabowie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 2001, s. 212.

⁵ A. Austin Holmes, *Syrian Yezidis under Four Regimes: Assad, Erdogan, ISIS and the YPG*, Wilson Center, No. 37 | July 2020, s. 2.

tys. osób znajduje, się w Niemczech. Liczna diaspora jezydzka istnieje także w Kanadzie. Językiem, którym posługują się Jezydzi jest północnokurdyski dialekt *kurmandżi*⁶. Natomiast nie do końca istnieje zgodność w zakresie uznania tej społeczności jako odrębnej grupy etnicznej. Częściej stoi się na stanowisku, iż Jezydzi to mniejszość wyznaniowa pochodzenia kurdyjskiego, uznawana za odrębną grupę religijną. Natomiast organizacja *Yazda*, która między innymi zajmuje się zbrodnią ludobójstwa popełnioną na Jezydach w 2014 roku oraz wspieraniem mniejszości religijnych i etnicznych w Iraku, Regionie Kurdystanu i Syrii, uznaje tę społeczność za grupę „etniczno-religijną”⁷.

W społeczności Jezydów duchowni – szechowie są nosicielami najwyższej świętości, korzystają z pomocy pirów, czyli naczelników plemion⁸. Hierarchiczna społeczność Jezydów nieco przypomina indyjski system kastowy: są to szechowie, pirowie i muridzi. Poszczególne grupy społeczne, żyją własnymi sprawami. Najliczniejszą część społeczności Jezydów, bo około 75-80% stanowią świeccy – muridzi, którzy nie mogą zawierać związków małżeńskich z członkami rodzin zarówno pirów jak i szechów, którzy zawierają je tylko między sobą⁹. Do duchownych także zalicza się fakirów, koczaków oraz faraszich¹⁰.

W przeciwieństwie do głoszonych przez wyznawców islamu opinii o Jezydach, pojęcie szatana jest obce w ich religii. Przede wszystkim ich religia skupia się na karze i odrodzeniu, które odbywają się przez wędrówkę dusz. Wyznawcy zobowiązani są do uczciwości, ascezy i unikania grzesznych form życia. Praktyka religijna Jezydów obejmuje między innymi: odmawianą dwa razy dziennie modlitwę z twarzą zwróconą ku słońcu, w którym widzą oblicze Boga, uczestnictwo w świętach religijnych, przestrzeganie religijnych zakazów, jałmużnę i pielgrzymki. Świętym miejscem dla Jezydów jest grób – sanktuarium Adiego w Lalisz¹¹. Jezydzi posiadają dwie święte księgi: Księgę Objawienia i Czarną Księgę, jednakże prawdy wiary przekazywane są przez nich ustnie.

⁶ W. Kaczor, W., *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 110-129.

⁷ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 24.10.2024).

⁸ F. Jomma, *Kurdowie i Kurdystan*, Gdańsk 2001, s. 33.

⁹ D. van Zoonen, K. Wirya, *The Yazidis Perceptions of Reconciliation and Conflict*, Middle East Research Institute, Erbil 2017, s. 8. <https://www.usip.org/sites/default/files/Yazidis-Perceptions-of-Reconciliation-and-Conflict-Report.pdf> (dostęp: 24.10.2024).

¹⁰ F. Jomma, *op.cit.*, s.33.

¹¹ Adi Ibu Mustafir urodził się około 1075 r. w Libanie. Swoją wędrówkę po Bliskim Wschodzie zakończył w Lalisz, gdzie nauczał i zmarł w 1162 r. F. Jomma, *op. cit.*, s. 32-33.

PRZEMOC WOBEC JEZYDÓW

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż dokonane przez Państwo Islamskie zbrodnie na społeczności Jezydów, nie były pierwszymi, a przyczyna niechęci Jezydów do współistnienia z innymi irackimi społecznościami oraz strach przed powrotem na zamieszkane ziemie, wynika także z uwarunkowań historycznych. Oskarżenia Jezydów jako praktykujących kult diabła pojawiły się pod koniec XVI wieku i na początku XVII wieku¹², kiedy to muzułmanie zaczęli postrzegać centralną postać ich wierzeń – anioła *Malika Tawusa (Pawi Król)* jako Szatana.

Błędna interpretacja wyznawanej przez Jezydów religii, doprowadziła do określenia ich jako "czcicieli diabła" i przez wieki była przyczyną dyskryminacji, przemocy jak i też zaniedbań, popełnionych wobec tej społeczności.

Z czasem Jezydzi przez muzułmańskich władców zaczęli być postrzegani jako zagrożenie. Zmuszani do przejścia na islam lub zabijani, zgodnie z wydawanymi przez muzułmańskich duchownych fatwami, ostatecznie ulegli rozproszeniu i w formie niewielkich plemion przetrwali na terytorium zamieszkiwanym przez Kurdów. Jezydzi przede wszystkim doświadczyli prześladowań ze strony Imperium Osmańskiego, które siłą zmuszało ich do konwersji na islam. Szacuje się, że w okresie od 1560 r. do 1918 r. dopuszczono się około 101 masakr tej społeczności. Dalsze prześladowania miały miejsce w okresie, kiedy władzę w Turcji sprawował Komitet Jedności i Postępu, jak i też podczas sprawowanego przez Imperium Brytyjskie mandatu nad Irakiem, kiedy to władze kolonialne bardziej skupiały się na eksploatacji zasobów ropy naftowej niż obronie mniejszości religijnych¹³. W 1935 roku przeprowadzona została kampania przeciwko mieszkańcom Sindżaru, którzy odmówili służby wojskowej.

Także w okresie prowadzonej przez Saddama Husajna arabizacji, Jezydzi jako grupa postępująca się językiem kurdyjskim i nieuznawana jako Arabowie, zmuszani byli do opuszczania zamieszkiwanych wiosek i przesiedlania się do miast, co było niezgodne z ich tradycyjnym pasterskim stylem życia. Przymusową arabizacją dotkniętych zostało blisko 150 tradycyjnych osad zamieszkiwanych przez tę społeczność, a przez dziesięciolecia irackie szkoły

¹² A. Asher-Schapiro, *Who Are the Yazidis, the Ancient, Persecuted Religious Minority Struggling to Survive in Iraq?* National Geographic, 11 sierpnia 2014, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/140809-iraq-yazidis-minority-isil-religion-history> (dostęp: 22.04.2022).

¹³ R. Wawrzyńczyk, *Prześladowania religijne irackich Jezydów przez Państwo Islamskie. Przyczyny, przebieg, odpowiedzialność wspólnoty międzynarodowej za ukaranie sprawców*, Studia z prawa wyznaniowego, Tom 21-2018, s. 354, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/736d3c4c-d0ad-495c-abf5-cd502bee28bc/content> (dostęp: 25.10.2024).

publiczne nie nauczały o historii i kulturze tej mniejszości. Podobną politykę arabizacji Jezydów stosowano także wobec przedstawicieli tej grupy zamieszkujących tereny północnej Syrii, gdzie baasistowski reżim zmuszał ich do rejestrowania się jako wyznawców islamu oraz zabronił kultywowania praktyk religijnych. W latach 1994 – 1998 Jezydzi stali się ofiarami wewnętrznego konfliktu pomiędzy kurdyjskimi ugrupowaniami: Kurdyjską Partią Demokratyczną a Patriotyczną Unią Kurdystanu¹⁴.

Po upadku reżimu Husajna w 2003 roku w objętym przemocą Iraku dochodziło do różnego rodzaju ataków na mniejszości wyznaniowe. Niemniej jednak religia Jezydów oficjalnie uznana została w art. 2 *Irackiej Konstytucji z 2005 r.*¹⁵ Pomimo prawnego uznania tej mniejszości religijnej, sunnicy ekstremiści, przy bezczynności irackich władz, wciąż dopuszczali się systematycznych aktów przemocy i nadużyć wobec Jezydów. Przykładem jest zamach bombowy przeprowadzony w dniu 14 sierpnia 2007 roku przez terrorystów z al-Kaidy w miejscowościach Katanijja i Dżazira, w wyniku, którego zginęło 300 osób, 700 zostało rannych, a blisko 400 domów uległo zniszczeniu¹⁶. W sierpniu 2009 roku w wyniku samobójczego zamachu zginęło 21 osób, a kolejne 32 zostały ranne. W październiku 2013 roku studiującym na Uniwersytecie w Mosulu Jezydom zagrożono śmiercią, jeśli nie opuszczą uczelni. W wyniku gróźb, ze studiowania zrezygnowało ponad 1000 jezydzkich studentów¹⁷. Większość kobiet w obawie przed prześladowaniami nosiła hidżab i ukrywała swoją prawdziwą tożsamość. Należy dodać, że większość Jezydów nie posiadała dostępu do szkół średnich oraz uniwersytetów. W celu uzyskania wyższego wykształcenia wyjeżdżali do Mosulu. Także w zakresie dostępu do opieki medycznej mieszkańcy Sindżaru mieli dostęp tylko do jednego szpitala z 15-20 łózkami przypadającymi na prawie 600 tys. osób. Urodzenie dziecka wiązało się z podróżą do oddalonego od Sindżaru o 160 km Dohuku¹⁸.

Warto podkreślić, że w Iraku prześladowania dotyczyły także innych grup etnicznych i religijnych: chrześcijan, Szabaków czy Turkmenów.

¹⁴ S. Salloum, *Yazidis as Victims of the Conflict Between Local and Regional Political Forces in the Middle East: An Interview with Khalil Jindy*, Centre Francais de Recherche sur l'Irak, 4 września 2024, <https://cfri-irak.com/en/article/yazidis-as-victims-of-the-conflict-between-local-and-regional-political-forces-in-the-middle-east-an-interview-with-khalil-jindy-2024-09-04> (dostęp: 25.10.2024).

¹⁵ *Constitution of the Republic of Iraq*, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2005/en/36563>,

¹⁶ D. van Zoonen, K. Wirya, *op.cit.*, s. 9-10 (dostęp: 24.10.2024).

¹⁷ N. Kikoler, "OUR GENERATION IS GONE" *The Islamic State's Targeting of Iraqi Minorities in Ninewa*, United States Holocaust Memorial Museum, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide, <https://www.ushmm.org/m/pdfs/Iraq-Bearing-Witness-Report-111215.pdf> (dostęp: 25.04.2022).

¹⁸ D. van Zoonen, K. Wirya, *op.cit.* s. 11. (dostęp: 24.10.2024).

Jako, że Sindżar stanowił część terytorium spornego pomiędzy rządem federalnym Iraku a Regionem Kurdystanu, powstała w Sindżarze próżnia bezpieczeństwa jak i też administracyjny chaos, wykorzystali do poszerzenia swoich wpływów Kurdowie (Demokratyczna Partia Kurdystanu), którzy traktując Jezydów jako mieszkańców drugiej kategorii, zamierzali zamieszkiwane przez nich tereny przyłączyć do Regionu Kurdyjskiego¹⁹.

ZBRODNI PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

Szczegółnej przemocy Jezydzi doświadczyli w czerwcu 2014 roku, kiedy Islamskie Państwo Iraku i Lewantu przeprowadziło ofensywę zakończoną zdobyciem Mosulu, stolicy prowincji Ninawa. Po zdobyciu Mosulu terroryści z Państwa Islamskiego skierowali się w stronę zamieszkanego przez Jezydów miasta Sindżar, położonego zaledwie 50 km od granicy z Syrią i 120 km od Mosulu. Już na początku sierpnia tak zwane Państwo Islamskie wkroczyło na opuszczony przez kurdyjskich Peshmergów obszar Sindżaru. Około 200 tys. Jezydów schroniło się przed prześladowaniami w Górach Sindżar, skąd udali się w kierunku Syrii, a następnie do prowincji Dohuk w Iraku. Ponad 50 tys. Jezydów zostało okrążonych przez ISIL i znalazło się w śmiertelnej pułapce, bez żywności i bez wody. Setki osób zmarło z głodu i odwodnienia. Dopiero dzięki utworzonemu korytarzowi przez kurdyjskie Ludowe Oddziały Ochrony z Syrii oraz współpracujące z nimi siły Partii Pracujących Kurdystanu, udało im się wydostać z pułapki.

Zarówno Armia Iracka jak i oddziały kurdyjskich Peshmergów, które wcześniej wycofały się z tego obszaru, bez powiadomienia o tym fakcie Jezydów, pozostawiły los mieszkańców w rękach ISIL. Zachodzi podejrzenie, że takie działanie Peshmergów było celowe i miało ono przyczynić się do ludobójczej kampanii ISIL. Udowodnienie takiego postępowania mogłoby w przyszłości skutkować pociągnięciem Kurdyjskiej Partii Demokratycznej do odpowiedzialności międzynarodowej za brak ochrony ludności cywilnej, co będzie niezwykle trudne.

Zamieszkującym zdobyte obszary mniejszościom religijnym, terroryści z Daesz (Islamskie Państwo Iraku i Lewantu) postawili trzy warunki:

- zaakceptować status dhimmi (*ahl az-zimma*) i płacić specjalny podatek (dżizja)²⁰,

¹⁹ *In the weeks following, IS advanced towards the area of Shingal and the Iraqi Army and the Peshamarga retreated from Shingal*, International Crisis Group, 20 luty 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar> (21.04.2022).

²⁰ M. Dziekan, *op. cit.*, s. 143.

- dokonać konwersji na islam
- lub śmierć.

W przypadku Jezydów w grę wchodziła tylko konwersja na islam lub śmierć, ponieważ nie byli uznawani jako mniejszość religijna, wywodząca się z ludów Księgi²¹.

Pozostawieni sami sobie i bezbronni Jezydzi, uznawani przez dżihadystów z ISIL jako heretycy, przy współudziale sunnitów zamieszkujących Sindżar, poddani zostali kampanii przemocy, która wyczerpała znamiona zbrodni ludobójstwa i zbrodni przeciwko ludzkości. Strategia ISIL obejmowała: mordowanie mężczyzn i starszych kobiet, uprowadzenia dzieci i kobiet (sprzedaż w niewolę), pranie mózgu u chłopców i wcielanie ich siłą do terrorystycznej organizacji, tortury obejmujące psychiczną i seksualną przemoc, gwałty oraz fizyczne zniszczenie infrastruktury publicznej jak i też prywatnej własności, w taki sposób aby mieszkańcy którzy przeżyją, nie mieli do czego wracać²². Około 60 do 80% budynków zostało całkowicie zniszczonych lub uszkodzonych podczas prowadzonych w tym mieście walk i późniejszej okupacji. Terrorysty z ISIL nie oszczędzili także jezydzkich miejsc kultu religijnego. Według ustaleń UNITAD pomiędzy 3 sierpnia 2014 roku a 12 lipca 2015 roku, około 28 świątyń i sanktuariów zostało zniszczonych w okolicach Gór Sindżar i w miejscowościach Baszika-Bazani²³. Część z tych świątych dla Jezydów miejsc pochodziła z XIII w. Zniszczeniu uległy także gaje oliwne, które przez społeczność Jezydów uważane są za dziedzictwo i świadectwo ich kultury. Oliwa z oliwek używana jest przez nich przy ceremoniach religijnych. W miejscowości Bazani spalony został gaj oliwny, który liczył około 3 tys. drzew. Większość z tych drzew liczyła 100 i więcej lat. Zespół Śledczy z UNITAD ustalił, że łącznie w tym regionie mogło zostać spalonych około 90 tys. drzew oliwnych²⁴.

Szacuje się, że w okresie, w którym ISIS okupowało ten obszar, ponad 5 tys. Jezydów zostało zamordowanych, blisko 2800 jezydzkich kobiet i dzieci dostało się do niewoli lub zostało ofiarą przymusowych małżeństw i handlu ludźmi. Za zaginionych uznaje się jeszcze około 3 tys. osób. Uciekając przed zbrodniczym Państwem Islamskim ponad 400 tys. członków wspólnoty Jezydów, opuściło swoje domy i schroniło się w górach Sindżar lub na terenie Kurdystanu. Blisko

²¹ D. van Zoonen, K. Wirya, *op. cit.*, s. (dostęp: 24.10.2024).

²² N. Murad, *About the Genocide*, NI, <https://www.nadiasinitiative.org/the-genocide> (dostęp: 24.10.2024).

²³ United Nations Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by ISIL (Da'esh) (Unitad), *Damage and destruction of cultural heritage by ISIL (Da'esh) in Iraq*, wrzesień 2024, https://www.unitad.un.org/sites/www.unitad.un.org/files/20240914_dch_public_final_2.pdf (dostęp: 22.10.2024).

²⁴ *Ibidem*.

80% jezydzkich kobiet i dziewcząt boryka się z Zespołem Stresu Pourazowego, a 40% obawia się stygmatyzacji w związku z tym co je spotkało. Popeńione na Jezydach zbrodnie uznano za zbrodnię ludobójstwa.

Jednym z najbardziej znanych dowodów zbrodni popełnionych na Jezydach są wydarzenia, które miały miejsce w Koczo (Kodžo), wiosce zamieszkaney przez licząca ok. 1700 osób społeczność²⁵. Tylko niewielkiej części mieszkańców udało się schronić w Górach Sindżar. Szacuje się, że około 1200 osób pozostało w miejscu zamieszkania, kiedy do miejscowości wkroczyli terroryści z ISIL. Wszystkich tych, którzy nie zdążyli uciec, spędzono do miejscowej szkoły, gdzie podzielono ich na grupy. Pomimo prowadzonych negocjacji przez miejscowego przywódcę społeczności Jezydów, ISIS w dniu 15 sierpnia 2014 roku rozpoczęło systematyczne mordy na mężczyznach oraz starszych chłopcach²⁶. Szacuje się, że zginęło tam około 400 mężczyzn powyżej 12 roku życia. Ich ciała znajdują się w 11 masowych grobach. Pozostałe osoby kobiety i dzieci podzielono na grupy według wieku oraz stanu cywilnego. Starsze kobiety zostały zamordowane (około 173), a młodsze uprowadzone lub sprzedane jako niewolnice²⁷.

Schemat postępowania wobec Jezydów w Koczo można było także zaobserwować w innych miejscowościach, które znalazły się pod kontrolą Państwa Islamskiego, jak choćby: Al-Adnanijsa, Al-Qahtanijsa, Barah, Bazwajja, Dogore, Gogjali, Hardan, Khanasor, Qani, Sharf ad-Din, miasto Sindżar, Solagh, Tel Banat, Tel Qassab, oraz Zumar²⁸. Jak dotąd odkryto około 80 masowych grobów.

Przerażającą relację przedstawiła niedawno uwolniona podczas wojny w Gazie jezydzka niewolnica Fawzia Amin Sido, która według dziennika The Jerusalem Post opowiada historię jezydzkich dzieci uprowadzonych przez tak zwane Państwo Islamskie. Według Fawzi Sido, jednym z takich traumatycznych doświadczeń było podanie im do jedzenia potrawy przygotowanej z ludzkim mięsem. Dopiero świadectwo Fawzi Sido potwierdziło te szokujące

²⁵ V. Cetorelli, S. Ashraph, *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report-a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf (21.04.2022).

²⁶ N. Kikoler, *op. cit.*, (dostęp: 25 .04.2022).

²⁷ V. Cetorelli, S. Ashraph, *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report-a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf (dostęp: 21 .04.2022).

²⁸ W. Kaczor, W., 2021. *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, s. 118. <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2021/07/XXXVI-07-Kaczor.pdf> (dostęp: 21 .04.2022).

praktyki Państwa Islamskiego, o które podejrzewano tę terrorystyczną organizację już wcześniej²⁹. Także w Syrii podczas jednej z przeprowadzonych akcji antyterrorystycznych przez połączone siły bojowniczek kurdyjskich (Kobiety Jednostki Ochrony - YPJ³⁰) oraz Syryjskie Siły Demokratyczne, w obozie Al-Hol (uznawany za siedlisko ekstremizmu) uwolniono kobietę, która przebywała w niewoli od 2014 roku³¹.

O pomoc w celu pociągnięcia do odpowiedzialności za popełnione zbrodnie członków ISIL, rząd Iraku poprosił Organizację Narodów Zjednoczonych³². Na spotkaniu w dniu 21 września 2017 roku Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła Rezolucję 2379 i powołała Zespół Śledczy ONZ do wsparcia wysiłków mających na celu pociągnięcie do odpowiedzialności ISIL, znany jako UNITAD (United Nations Investigative Team). Wsparcie polegało przede wszystkim na gromadzeniu, przechowywaniu i zapewnieniu ochrony dowodom zbrodni popełnionych przez terrorystów z Państwa Islamskiego³³. Zespół posiadał swoją główną siedzibę w Bagdadzie oraz biura w Irbilu, Dohuku i Nowym Jorku. W 2023 roku Rada Bezpieczeństwa przedłużyła mandat Zespołu Śledczego do 17 września 2024 roku. Ostatecznie rząd Iraku uznał, że dalsza działalność Zespołu jest już niepotrzebna i z datą 14 września 2024 roku UNITAD zaprzestał działalności. Obecnie w dochodzeniu Jezydów do sprawiedliwości wspierają ich parlamenty państw europejskich jak i Stanów Zjednoczonych i Kanady, które uznały zbrodnie wyrządzone Jezydom przez ISIL za zbrodnię ludobójstwa³⁴.

ODBUDOWA SINDŻARU I POWRÓT JEZYDÓW

W listopadzie 2015 roku przeprowadzona przez Peszmergów, którym towarzyszyła jezydzka milicja, operacja odbicia Sindżaru, zakończyła się sukcesem. Przeciwno ISIL walczyły

²⁹ Wcześniej o tych przerażających faktach informowała jezydzka parlamentarzystka Vian Dakil. Jednak doniesienia te zostały przemilczane. T.J. Spyer, *Yazidi woman freed by IDF from Gaza reveals ISIS made them eat babies*, The Jerusalem Post, 19 października 2024 r., <https://www.jpost.com/middle-east/article-825066> (dostęp: 25.10.2024).

³⁰ *Yekîneyên Parastina Jin*.

³¹ *Syrian Democratic Forces rescue Yazidi woman held by ISIS during counterinsurgency operation*, The Jerusalem Post, m7 lutego 2024 r., <https://www.jpost.com/middle-east/isis-threat/article-785553> (dostęp: 25.10.2024).

³² *List z dnia 14 sierpnia 2017 roku Chargé d'affaires do Organizacji Narodów Zjednoczonych*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/259/92/pdf/n1725992.pdf> (dostęp: 25.10.2024).

³³ *Rezolucja RB ONZ 2379 z dnia 21 września 2017 r.*, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/296/25/pdf/n1729625.pdf> (dostęp: 22.04.2022).

³⁴ Pojęcie ludobójstwa obejmuje takie czyny dokonane w zamiarze całkowitego lub częściowego zniszczenia grupy narodowej, etnicznej, rasowej jak: mordowanie, powodowanie ciężkiego uszkodzenia ciała lub umysłu, narzucanie wyniszczających warunków życia, zapobieganie urodzeniom, przymusowe przenoszenie dzieci jednej grupy narodowej do drugiej, *Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 9 grudnia 1948 r.*, Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9.

także oddziały Partii Pracujących Kurdystanu (PPK), Powszechne Oddziały Obrony (YPG), a także sympatyzujące z PPK jezydzkie Jednostki Oporu Sindżaru (Yekîneyên Berxwedana Şengalê, YBŞ). Pomimo że zamieszkiwane przez Jezydów obszary zostały odbite z rąk ISIL, proces powrotu Jezydów na rodzinną ziemię, odbywał się bardzo powoli. Ziemia zamieszкана przez Jezydów stała się pionkiem w grze rozgrywanym przez rywalizujące w Iraku siły o przejęcie kontroli nad tym obszarem.

Wkrótce pomiędzy dotychczasowymi sojusznikami doszło do napięć, co spowodowało wzrost zagrożenia i powstrzymało Jezydów przed ich powrotem do domów. Odzyskany obszar podzielono na dwie strefy wpływów: zachodnia część Sindżaru kontrolowana była przez Powszechne Oddziały Obrony i jezydzkie Jednostki Oporu Sindżaru (YBS/YPG), wschodnia część przez Peszmergów i ich lokalnych sojuszników³⁵.

Kiedy nie ucichły jeszcze echa walk o Mosul w północnym Iraku, kraj ten stanął przed kolejnym wyzwaniem. Władze irackiego Regionu Kurdystanu ogłosiły oficjalnie, że w dniu 25 września 2017 roku odbędzie się referendum w sprawie niepodległości Kurdystanu. Tę niezwykle istotną informację prezydent Kurdystanu Masud Barzani ogłosił w dniu 7 czerwca 2017 roku w Salah ad-Din na spotkaniu z przedstawicielami partii i organizacji politycznych. Poinformowano ponadto, że oprócz Regionu Kurdystanu referendum zostanie przeprowadzone na terenach spornych: bogatym w ropę naftową Kirkuku, Sindżarze, Makhmourze oraz Chanakinie. Spowodowane tą decyzją napięcia na linii Ibril -Bagdad, także wywarły wpływ na sytuację bezpieczeństwa w Sindżarze.

Sprzeciw władz Iraku wobec kurdyjskiego referendum oraz wprowadzenie na te obszary sił federalnych wspieranych przez proirańskie Siły Mobilizacji Ludowej, zmusiło Kurdów do wycofania się z planu przyłączenia obszarów spornych. Siły Mobilizacji Ludowej na kontrolowanych obszarach ustanowiły własną administrację, nie uznawaną przez władze prowincji, co jeszcze bardziej skomplikowało sytuację w tym dystrykcie.

Jezydzi, którzy nie darzyli zaufaniem Regionalnego Rządu Kurdystanu, jak i też Rządu Centralnego, w obawie przed powrotem Państwa Islamskiego, podjęli współpracę z Partią Pracujących Kurdystanu, Powszechnymi Oddziałami Obrony z Syrii jak i też proirańskimi Siłami

³⁵ *Winning the Post-ISIS Battle for Iraq in Sinjar*, International Crisis Group, REPORT 183 / MIDDLE EAST & NORTH AFRICA 20 FEBRUARY 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar> (22.04.2022).

Mobilizacji Ludowej, które później weszły w struktury Ministerstwa Obrony Iraku³⁶. Ta wielość milicji reprezentujących różne polityczne frakcje, doprowadziła do napiętej sytuacji pomiędzy obecnymi w Sindżarze siłami, co przekładało się także na sytuację bezpieczeństwa jak i też ekonomiczną regionu, który wymagał natychmiastowej pomocy w celu umożliwienia Jezydom powrotu do domów, jak i też odbudowy całej infrastruktury. Dodatkowo każda z tych milicji kontrolowała różne części dystryktu. Według przeprowadzonych sondaży obawy związane z możliwymi starciami pomiędzy różnymi siłami bezpieczeństwa wyraziło blisko 78% respondentów³⁷.

Strach Jezydów przed powrotem do miejsca zamieszkania związany był także z brakiem zaufania w stosunku do Sunnitów, z których część wspierała działania Państwa Islamskiego. Większość mieszkańców Iraku postrzega Jezydów jako niewiernych, a nie mieszkańców tego kraju. W związku z tym, że władze Iraku nie podejmowały i nie podejmują skutecznych działań zmierzających do uznania tej społeczności jako oddzielnej grupy etnicznej, zagrożenie ekstremizmem i fundamentalizmem islamskim wydaje się na tyle realne, że jak mówią Jezydzi jest tylko kwestią czasu, kiedy dojdzie do ponownych czystek na tle etniczno-religijnym³⁸. Co ważne zamieszkujący Sindżar Sunniti twierdzą, że to powracający Jezydzi wspierani przez PPK jak i PMU zmuszają ich do opuszczenia zamieszkanym terenów.

Warto dodać, że z racji obecności w dystrykcie Sindżaru bojowników z Partii Pracujących Kurdystanu, stroną konfliktu także jest Turcja, która jeszcze w kwietniu 2017 roku przeprowadziła lotnicze ataki w północno-zachodniej części Iraku. Od 2017 roku w wyniku tureckich nalotów zginęło około 80 Jezydów, z których 64 to członkowie Jednostki Oporu Sindżaru. Stąd też jako kolejny powód utrudnionego powrotu do Sindżaru podaje się brak bezpieczeństwa spowodowany militarną aktywnością Turcji w tym regionie. Jezydzi wciąż w pamięci mają traumatyczne przeżycia spowodowane zbrodniami Państwa Islamskiego. Dlatego też trwające na tym obszarze działania militarne nie pozwalają im na przełamanie strachu i powrót do domu³⁹.

³⁶ K. Schlick, *Yazidis still displaced in their own country*, DW, 6 listopada 2021, <https://www.dw.com/en/yazidis-still-displaced-in-their-own-country/a-59725928> (25.04.2022).

³⁷ Cyt. Za: O. Gharizi, *Struggle for Sinjar: Iraqis' Views on Security in the Disputed District. Can the agreement Baghdad and Erbil inked last year respond to the needs and desires of Sinjar's communities?* United States Institute of Peace, 5 kwietnia 2021, <https://www.usip.org/publications/2021/04/struggle-sinjar-iraqis-views-security-disputed-district> (dostęp: 24.04.2022).

³⁸ *Iraq's Yazidis warn of ongoing threats from extremists*, DW, 26 marca 2021, <https://www.dw.com/en/iraq-yazidi-law-warning/a-56993162> (dostęp: 24.04.2022).

³⁹ <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/turkish-attacks-stop-displaced-iraqi-yazidis-returning-home>

Prawie siedem lat po ogromnej tragedii, która spotkała tę zamieszkujejącą na terenie Iraku mniejszość wyznaniową, wielu Jezydów wciąż pozostawało poza miejscem zamieszkania. Szacuje się, że z 400 tys. wewnątrzprzesiedlonych Jezydów więcej niż 100 tys. opuściło Irak na stałe. Oprócz Niemiec skupiska Jezydów znajdują się jeszcze w Kanadzie jak i Australii. 116 tys. 790 Jezydów powróciło do miejsca zamieszkania, a około 200 tys. pozostaje w blisko 23 przeludnionych obozach uchodźców znajdujących się na terenie Iraku.

Jednym z powodów dla którego Jezydzi nie wracają do domów są potężne zniszczenia w infrastrukturze zamieszkiwanych przez nich miast i wsi. W Sindżarze i okolicach zniszczono 80% publicznej infrastruktury, 70% domów, a także miejsca kultu i świadectwa ich kultury (68). Brak dostępu do edukacji (około 62% dzieci pozostaje bez dostępu do szkoły), opieki zdrowotnej (45% Jezydów nie posiada dostępu do podstawowej opieki medycznej), mieszkania, czystej wody, możliwości zatrudnienia, pomocy prawnej i opieki psychiatrycznej, to tylko część wyzwań stojących przed władzami prowincji i Iraku⁴⁰. Odnotowano, że do 13 miejscowości od 2014 roku nie powrócił żaden z mieszkańców. Prowincja Ninawa borykająca się z problemami administracyjnymi, w ostatnim czasie ucierpiała także z powodu ogromnej skali korupcji. Również w kwestii reprezentacji w parlamencie Kurdystanu, na 111 miejsc mniejszości otrzymały 11 mandatów, pośród których nie znalazło się żadne miejsce dla Jezydów. W celu uzyskania politycznej reprezentacji Jezydzi zmuszeni zostali do przyłączenia się do jednej z kurdyjskich partii.

Na sytuację Jezydów wpływ także miały ich wewnętrzne problemy. W styczniu 2019 roku, po śmierci emira Taszina Bega, w wybór nowego księcia ingerowały kurdyjskie partie polityczne, co miało wpływ na wewnętrzną sytuację samych Jezydów i spory związane z objęciem przywództwa nad tą społecznością⁴¹.

Dodatkowe ograniczenia w powrocie do domów spowodowane były wybuchem pandemii COVID 19. Poza tym Sindżar znajdujący się w granicach prowincji Ninawa, uznawany jest za najslabiej rozwiniętą i najbiedniejszą jej część, a gruzowiska jak i pozostałości po dawnej infrastrukturze kryją wiele niebezpieczeństw – jak choćby miny, improwizowane ładunki

⁴⁰ *Rebuilding from the Yazidi Genocide. From Genocide to Justice*, <https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/60feaf3ce721d57062d46bf5/1627303743508/From+Genocide+to+Justice+Booklet-compressed.pdf> (dostęp: 24.04.2022).

⁴¹ Aż pięć osób zadeklarowało się jako księżęta, czego przyczyna prawdopodobnie tkwi w podziałach sięgających powstania Iraku i sporów jakie się wówczas pojawiły pomiędzy jezydzkimi księżętami. S. Salloum, *op. cit.*, (dostęp: 25.10.2024).

wybuchowe, pozostałości amunicji. Brytyjska organizacja pozarządowa Mines Advisory Group określiła Irak jako „najbardziej zaminowany kraj na świecie”⁴².

Porozumienie zawarte pomiędzy rządem w Bagdadzie a rządem w Irbilu dotyczące bezpieczeństwa oraz administracji w dystrykcie Sindżar miało przyspieszyć powrót Jezydów do domu. „Sinjar Agreement” zostało podpisane pod auspicjami Misji Wsparcia Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Iraku (UNAMI) w dniu 9 października 2020 roku. Porozumienie, które zostało podpisane bez udziału lokalnej społeczności stanowiło, że tylko powołana lokalna policja (2500) jak i irackie siły federalne będą odpowiadać za bezpieczeństwo w dystrykcie. Zbrojne grupy takie jak PPK oraz PMU miały zostać z tego obszaru usunięte⁴³. Natomiast za sprawy związane z administracją odpowiedzialny będzie rząd w Irbilu, który także weźmie na siebie obowiązek wyznaczenia niezależnego politycznie burmistrza (Kaimakam) oraz wdrożenia planu odbudowy Sindżaru, co było jednoznaczne z odrzuceniem dążeń Jezydów do samodzielnej administracji⁴⁴.

Porozumienie nie spotkało się z akceptacją zarówno proirańskich Sił Mobilizacji Ludowej jak i też Syryjskich Sił Demokratycznych pod przewodnictwem kurdyjskich Powszechnych Oddziałów Obrony współpracujących z Partią Pracujących Kurdystanu. Natomiast częściowo porozumienie zostało zaakceptowane przez Turcję. Przede wszystkim dlatego, iż ograniczało ono wpływy Powszechnych Oddziałów Obrony oraz Partii Pracujących Kurdystanu. Niemniej jednak Turcja zastrzegła sobie możliwość wkroczenia na obszar Sindżaru w sytuacji, gdy Irak nie ograniczy działalności tej organizacji⁴⁵. Do rozmów o przyszłości Sindżaru nie zostali zaproszeni aktywiści i przedstawiciele lokalnej społeczności. Pomimo iż Jezydzi wysłali swoją delegację do Bagdadu w celu uzyskania pozwolenia na kontynuowanie działalności przez zorganizowane przez nich oddziały, w grudniu 2021 roku Iracka armia wkroczyła do Sindżaru⁴⁶.

⁴² *Nadia's Initiative, Rebuilding Amid The Ruins, Status of Sinjar Report 2023*, GIWPS, s. 51, https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/6494994ff1507737741b0ba3/1687460176906/Nadia_statusofSinjarreport2023.pdf (dostęp: 24.10.2024).

⁴³ J. Snell, Baghdad, *Erbil reach security, administrative agreement on Sinjar district*, Al-Monitor, 13 października 2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/10/iraq-erbil-kurdistan-krb-baghdad-sinjar-nineveh-yazidis.html> (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁴ R. Jameel, *The Iraqi and Kurdish Regional Government's Sinjar Agreement: Consequences for U.S., Turkish, and Iranian Influence and Rebel Rivalries*, The Jamestown Foundation, 17 grudnia 2020, *Terrorism Monitor* Volume: 18 Issue: 23, <https://jamestown.org/program/the-iraqi-and-kurdish-regional-governments-sinjar-agreement-consequences-for-u-s-turkish-and-iranian-influence-and-rebel-rivalries/> (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁵ Tamże, (dostęp: 24.04.2022).

⁴⁶ S. Kittleston, *Iraqi army boots PKK-linked leader's statue from Sinjar, arrests fighters*, Al-Monitor, 21 stycznia 2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/iraqi-army-boots-pkk-linked-leaders-statue-sinjar-arrests-fighters> (dostęp: 24.04.2022).

W lutym 2022 roku Turcja przeprowadziła szereg operacji w Górach Sindżar w północnym Iraku, wymierzonych we wchodzącą w skład Sił Mobilizacji Ludowej jednostkę składającą się z Jezydów. Dotknięta traumą społeczność Jezydów w takich okolicznościach nie widzi dla siebie bezpiecznej przestrzeni, która umożliwiłaby im powrót nie tylko do domu ale także normalnego życia, które pozwoliłoby im zaleczyć psychiczne rany odniesione w wyniku zbrodni popełnionych na tej społeczności. Poza tym w Sindrzaże swoje schronienie znalazły zbrojne grupy Partii Pracujących Kurdystanu, które atakowane przez Turcję, są bezpośrednim zagrożeniem także dla Jezydów. Łącznie w 2020 roku w tym regionie operowało dziesięć różnych ugrupowań zbrojnych. Do 2024 roku sytuacja nie uległa zmianie. Różne części prowincji patrolowane są przez irackie jak i kurdyjskie ugrupowania zbrojne oraz inne przybyłe w ten region do walki przeciwko ISIL. Działalność grup zbrojnych negatywnie wpływa na odbudowę Sindżaru, zwłaszcza że niekiedy, przejmują one budynki przeznaczone dla Jezydów, a odbudowane przez różne organizacje trudniące się pomocą.

Innym problemem jest obawa przed powrotem terrorystów z ISIL. Przy granicy syryjskiej znajdują się bojownicy z Daesz, których liczba wraz z rodzinami szacowana jest na ok. 50 tys. W wyniku powstałej próżni, po częściowym wycofaniu się w 2021 roku sił amerykańskich, ISIL w Iraku utrzymuje około 1000 bojowników. Poza tym chaos w Syrii związany z wojną przeciwko reżimowi Assada, przyczynił się do stworzenia dla tej terrorystycznej organizacji dogodnych warunków do przetrwania. Pomiędzy styczniem a czerwcem 2024 roku wzdłuż granicy iracko-syryjskiej, ISIL przeprowadziło około 153 ataków, w porównaniu do roku poprzedniego było ich już dwa razy więcej. Na stanowisko Jezydów w kwestii powrotu do domu ma także wpływ pojawiająca się w irackiej przestrzeni publicznej sprawa amnestii dla przebywających w więzieniach terrorystów z ISIL.

Istniejący administracyjny dualizm regionu, którym zarządza rząd Iraku oraz Rząd Regionu Kurdyjskiego, z pewnością nie sprzyja alokacji środków przeznaczonych na odbudowę Sindżaru, zwłaszcza że występujące sprzeczności pomiędzy funkcjonującymi w regionie ugrupowaniami zbrojnymi, hamują odbudowę i postęp prac związanych z sprowadzeniem Jezydów do domu. Znaczna większość powracających nie otrzymała obiecanej pomocy finansowej, pomimo że w wielu przypadkach od złożenia wniosku minęły 3 lata⁴⁷. W lutym 2024 roku liczba złożonych wniosków wynosiła 8300, a mimo to nikt z tych osób nie otrzymał żadnych płatności.

⁴⁷ *Desolation in Sinjar: Yazidis Struggle to Rebuild Amid Political Stalemate*, Kurdistan 24, <https://www.kurdistan24.net/en/story/395140> (dostęp: 28.10.2024).

Naciski władz z Bagdadu dot. zamknięcia do 30 lipca 2024 roku obozów dla jezydzkich uchodźców, na niewiele się zdały. Według zapewnień irackiego ministra ds. przesiedlonych, trudności z powrotem uchodźców do domu zostały przezwyciężone, a fakt sprowadzenia Jezydów do domu jest „humanitarnym i moralnym” nakazem. Oświadczenie to mija się z prawdą bowiem Sindżar jako część „terytorium spornego” pomiędzy rządem w Bagdadzie a Irbilem, wciąż pozostaje regionem niestabilnym i niebezpiecznym, a sami Jezydzi spotykają się z wrogim nastawieniem dawnych sąsiadów⁴⁸. Fakt, że Sindżar wciąż nie nadaje się do zamieszkania potwierdził doradca kurdyjskiego prezydenta Khairi Bozani oraz niektórzy z Jezydów, którzy opuścili obozy i wrócili do Sindżaru. Decyzja o powrocie do obozów uchodźców lub emigracji wymuszona została przez jeszcze gorsze warunki, które Jezydzi zastali w Sindżarze. Grupa Jezydów zidentyfikowana na polskiej granicy jest tego doskonałym przykładem.

Od 2016 roku działa utworzony Fundusz dla Stabilizacji, którego celem jest wsparcie mieszkańców Sindżaru w odbudowie infrastruktury niezbędnej do zaspokajania podstawowych potrzeb. Do połowy 2021 roku wybudowano trzy sieci elektryczne, cztery stacje wody, dwa posterunki policji, cztery przychodnie zdrowia, 14 szkół i 156 domów⁴⁹. Ponadto stworzono miejsca pracy dla 580 osób. Także władze centralne poinformowały, że na odbudowę Sindżaru przekażą 19 mln dolarów, które wydane zostaną pod kontrolą specjalnego komitetu. W tym samym roku rząd iracki przyjął uchwałę *Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law* (o jezydzkich kobietach, które przeżyły niewolę), której celem było udzielenie finansowej, moralnej, zdrowotnej pomocy i opieki tym wszystkim kobietom, które doświadczyły zbrodni popełnionych przez Państwo Islamskie, a więc gwałtów, seksualnego wykorzystywania, porwania, niewolnictwa, rozdzielenia z rodziną zmuszania do zmiany religii, psychicznego znęcania się. Oprócz społeczności Jezydów prawo to także obejmuje inne mniejszości religijne: Turkmenów, Chrześcijan, Szabaków. Ponadto prawo wprowadza dla tych osób wypłatę comiesięcznego wynagrodzenia w kwocie nie niższej niż dwukrotność najniższego wynagrodzenia emerytalnego, możliwość powrotu na studia oraz gratyfikację w postaci działki

⁴⁸ A. Sewell, Q. Abdul-Zahra, *Ten years on, many Yazidis uprooted by Islamic State onslaught struggle to find stable homes*, 29 lipca 2024, <https://www.ap.org/news-highlights/spotlights/2024/ten-years-on-many-yazidis-uprooted-by-islamic-state-onslaught-struggle-to-find-stable-homes/> (dostęp: 28.10.2024).

⁴⁹ *Seven years on: Rebuilding Sinjar, restoring dignit*, <https://medium.com/@UNDPArabic/seven-years-on-rebuilding-sinjar-restoring-dignity-e516dc32c4de> (dostęp: 28.10.2024).

budowlanej⁵⁰. Nie zmienia to faktu, że iracki parlament, kierując się politycznym interesem, projektując i przyjmując trzyletni budżet w wysokości 459 mld dolarów tylko 35 mln dolarów przeznaczył na potrzeby Sindżaru⁵¹. Szacuje się, że na odbudowę infrastruktury Sindżaru, która została prawie całkowicie zniszczona, potrzeba co najmniej 10 mld dolarów. Także na nic zdały się apele organizacji jezydzkich oraz intelektualistów o przeznaczenie na odbudowę chociaż 1% z budżetu na 2023 roku, co stanowiło ok. 1,5 mld dolarów⁵².

Te jak i inne okoliczności przyczyniają się do utraty zaufania mieszkańców Sindżaru do rządzących. Jezydzi i mniejszości religijne w ogóle tracą nadzieję na zrównoważoną przyszłość dla ich historycznych miast i wsi. Zwłaszcza, że nie są znane dokładne kwoty jakimi dotychczas rząd Iraku wsparł region, wiadomo tylko, że większość ich przekierowywana jest do Mosulu. Większe środki pochodzą od organizacji zagranicznych i państw: Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Stany Zjednoczone, Niemcy, Kanada oraz organizacje finansujące mniejsze projekty jak: Nadia's Initiative, Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Lekarze bez Granic. Kilka projektów zrealizowały takie firmy jak: Siemens, Caterpillar czy też Pricewaterhouse Coopers, partner ONZ.

Po siedmiu latach od pokonania ISIL w Iraku tylko 43% z ponad 300 tys. przesiedlonych Jezydów powróciło do miejsca zamieszkania - Sindżaru. Według danych organizacji Yazida ponad 200 tys. z nich wciąż pozostaje wewnątrz przesiedlonych i przebywa w nędznych obozach dla uchodźców. W ciągu dziesięciu lat od zbrodni popełnionej przez Państwo Islamskie, Irak oraz kraje regionu opuściło więcej niż 120 tys.⁵³ Dla wielu osób, którym udało się uwolnić z niewoli Państwa Islamskiego, wciąż potrzebna jest pomoc psychologiczna, dzieci potrzebują nauki języka, kobiety pomocy, sieroty opieki. Niemniej ważne jest wsparcie prawne ofiarom przemocy. Dodatkowo dochodzi kwestia akceptacji dzieci urodzonych na skutek gwałtów, a uznawanych za muzułmańskie. Władze Iraku próbują nie tylko zamknąć obozy dla uchodźców,

⁵⁰ *Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law*, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

⁵¹ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

⁵² *Yazidis denounce Iraqi government's funding allocations, demand fair share to rebuild Sinjar*, MedyaNews, 30 lipca 2023, <https://medyanews.net/yazidis-denounce-iraqi-governments-funding-allocations-demand-fair-share-to-rebuild-sinjar/> (dostęp: 28.10.2024).

⁵³ *There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, 30 lipca 2024, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf (dostęp: 28.10.2024).

ale także zachęcić ich mieszkańców poprzez wypłatę 3 tys. dolarów na powrót do Sindżaru i odbudowę domu. Przy wysokich cenach materiałów budowlanych Jezydzi uważają, że pieniędzy jest zbyt mało. Pomimo że w planie jest budowa szpitali, uniwersytetu oraz podłączenie Sindżaru do sieci wodnej, wciąż w wielu miejscach występuje brak wody i prądu, który dostępny jest tylko kilka godzin dziennie.

Spory pomiędzy poszczególnymi religijnymi liderami i elitami nie przyczyniają się do poprawy sytuacji. Zachodzi obawa, że utrzymująca się w tym zakresie tendencja może doprowadzić do utraty tożsamości przez Jezydów, dlatego też sami Jezydzi widzą potrzebę wzięcia odpowiedzialności nie tylko za odbudowę zniszczonej infrastruktury i ich powrót do domu, ale także odbudowę więzi i tożsamości pomiędzy całą społecznością Jezydów: tych zamieszkujących Irak i poza jego granicami (Syrię, Turcję, Armenię) oraz diasporą zamieszkującą Europę.

PODSUMOWANIE

Powrót Jezydów do domu dziesięć lat po tragedii i ich ucieczce z zamieszkiwanych ziem, wciąż wydaje się bardzo utrudniony. Bez właściwego wsparcia gospodarczego i zapewnienia bezpieczeństwa powracającym na opuszczone ziemie, irackim władzom trudno będzie przekonać społeczność Jezydów do powrotu do domu. Z pewnością jednym z kluczowych zadań stojących przed władzami Iraku jest zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności poprzez wprowadzenie jednolitych struktur zarządzania oraz wprowadzenie bezstronnych sił porządkowych – policyjnych, które przyczyniłyby się do zredukowania napięć etniczno-religijnych oraz budowy zaufania i dialogu pomiędzy mieszkańcami Sindżaru.

Także istotnym czynnikiem na drodze do stabilizacji i budowy zaufania, który powinny uwzględnić irackie władze, jest udział Jezydów w życiu politycznym i ich reprezentacja w lokalnych władzach oraz dostęp do edukacji. Tylko budowa silnych relacji kulturowych i odbudowa więzi społecznych pomiędzy mieszkańcami Sindżaru, może przyczynić się nie tylko do przetrwania tej społeczności, ale także do zatarcia traumatycznych przeżyć.

Podjęte dotąd działania dotyczące restauracji zniszczonej infrastruktury są na tyle niewystarczające, że nie stanowią one zachęty do powrotu. Władze Iraku, które nie radzą sobie z tym problemem, powinny zatem dążyć do stworzenia specjalnego funduszu odbudowy Sindżaru oraz warunków, które przyciągną różne firmy i organizacje międzynarodowe gotowe

wesprzeć odbudowę zniszczonej infrastruktury, a przez to także i rozwój gospodarczy oraz utworzenie dodatkowych miejsc pracy.

Bardzo ważną rolę powinny też odegrać wszelkie działania wspierające Jezydów w zakresie pomocy prawnej zarówno w kwestii ubiegania się o roszczenia związane z poniesionymi przez te społeczność krzywdami jak i też skazania i rozliczenia winnych zbrodni popełnionych na tej grupie etniczno-religijnej. Niezbędna zatem jest powołanie komisji śledczych zarówno w kraju jak i za granicą. Ważną aktywnością powinien rząd Iraku wykazać się w zakresie udzielenia pomocy psychologicznej świadczonej przede wszystkim kobietom i dzieciom, które doświadczyły okrucieństwa terrorystów z ISIL.

Wszystko wskazuje na to, że Irak nie jest w stanie samodzielnie odbudować zniszczonego Sindżaru, co skłania do wniosku, że bez międzynarodowej pomocy to przedsięwzięcie może się nie udać, a Jezydzi jeszcze długo nie wrócą do domu. Zwrócenie się o pomoc do Organizacji Narodów Zjednoczonych jak i też innych uczestników międzynarodowych z prośbą o finansowe i technologiczne wsparcie powinno nastąpić bez żadnej zwłoki, pod warunkiem, że wykorzystanie takiej pomocy będzie przebiegało transparentnie, efektywnie i długofalowo, a pozyskane wsparcie trafi we właściwe miejsce.

BIBLIOGRAFIA REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO LITERATURE

- Asher-Schapiro A., *Who Are the Yazidis, the Ancient, Persecuted Religious Minority Struggling to Survive in Iraq?* National Geographic, <https://www.nationalgeographic.com/history/article/140809-iraq-yazidis-minority-isil-religion-history>.
- Austin Holmes A., *Syrian Yezidis under Four Regimes: Assad, Erdogan, ISIS and the YPG*, Wilson Center, No. 37, July 2020.
- Cetorelli V., Ashraph S., *A demographic documentation of ISIS's attack on the Yazidi village of Kocho*, LSE Middle East Centre Report, https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/wp-content/uploads/2019/08/report/a-demographic-documentation-of-isiss-attack-on-the-yazidi-village-of-kocho/Cetorelli_Demographic_documentation_ISIS_attack.pdf.
- Desolation in Sinjar: Yazidis Struggle to Rebuild Amid Political Stalemate*, Kurdistan 24, <https://www.kurdistan24.net/en/story/395140>.
- Dziekani M., *Arabowie. Słownik encyklopedyczny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Gharizi O., *Struggle for Sinjar: Iraqis' Views on Security in the Disputed District. Can the agreement Baghdad and Erbil inked last year respond to the needs and desires of Sinjar's communities?* United States Institute of Peace, <https://www.usip.org/publications/2021/04/struggle-sinjar-iraqis-views-security-disputed-district>.
- <https://www.al-monitor.com/originals/2022/02/turkish-attacks-stop-displaced-iraqi-yazidis-returning-home>.
- In the weeks following, IS advanced towards the area of Shingal and the Iraqi Army and the Peshamarga retreated from Shingal*, International Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinjar>.
- Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law*, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf.
- Iraq's Yazidis warn of ongoing threats from extremists*, DW, <https://www.dw.com/en/iraq-yazidi-law-warning/a-56993162>.
- Jameel R., *The Iraqi and Kurdish Regional Government's Sinjar Agreement: Consequences for U.S., Turkish, and Iranian Influence and Rebel Rivalries*, The Jamestown Foundation, Terrorism Monitor Volume: 18 Issue: 23, <https://jamestown.org/program/the-iraqi-and-kurdish-regional-governments-sinjar-agreement-consequences-for-u-s-turkish-and-iranian-influence-and-rebel-rivalries/>.
- Jomma F., *Kurdowie i Kurdystan*, Wydawnictwo L&L i DJ, Gdańsk 2001.
- Kaczor W., *Ludobójstwo Jezydów w północno-zachodnim Iraku – aspekty prawne i kulturowe*, Przegląd Geopolityczny, 36, <https://przeglad.org/wp-content/uploads/2021/07/XXXVI-07-Kaczor.pdf>.

- Kikoler N., *“OUR GENERATION IS GONE” The Islamic State’s Targeting of Iraqi Minorities in Ninewa*, United States Holocaust Memorial Museum, Simon-Skjodt Center for the Prevention of Genocide, <https://www.ushmm.org/m/pdfs/Iraq-Bearing-Witness-Report-111215.pdf>.
- Kittleson S., *Iraqi army boots PKK-linked leader’s statue from Sinjar, arrests fighters*, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/01/iraqi-army-boots-pkk-linked-leaders-statue-sinjar-arrests-fighters>.
- Murad N., *About the Genocide*, NI, <https://www.nadiasinitiative.org/the-genocide>.
- Niemiecka prasa o kryzysie na granicy polsko-białoruskiej: „Polska sięga po wątpliwe metody”, DW, <https://www.dw.com/pl/niemiecka-prasa-o-kryzysie-na-granicy-polsko-bia%C5%82oruskiej-polska-si%C4%99ga-po-w%C4%85tpliwe-metody/a-59374435>.
- Rebuilding from the Yazidi Genocide. From Genocide to Justice*, https://static1.squarespace.com/static/5e4ed852d5526563e04b189a/t/60feaf3ce721d57062d46bf5/1627303743508/From+Genocide+to+Justcie_Booklet-compressed.pdf.
- Salloum S., *Yazidis as Victims of the Conflict Between Local and Regional Political Forces in the Middle East: An Interview with Khalil Jindy*, Centre Francais de Recherche sur l’Irak, <https://cfri-irak.com/en/article/yazidis-as-victims-of-the-conflict-between-local-and-regional-political-forces-in-the-middle-east-an-interview-with-khalil-jindy-2024-09-04>.
- Schlick K., *Yazidis still displaced in their own country*, DW, <https://www.dw.com/en/yazidis-still-displaced-in-their-own-country/a-59725928>.
- Seven years on: Rebuilding Sinjar, restoring dignity*, <https://medium.com/@UNDPArabic/seven-years-on-rebuilding-sinjar-restoring-dignity-e516dc32c4de>.
- Sewell A., Abdul-Zahra Q., *Ten years on, many Yazidis uprooted by Islamic State onslaught struggle to find stable homes*, <https://www.ap.org/news-highlights/spotlights/2024/ten-years-on-many-yazidis-uprooted-by-islamic-state-onslaught-struggle-to-find-stable-homes/>.
- Snell J., *Baghdad, Erbil reach security, administrative agreement on Sinjar district*, Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/10/iraq-erbil-kurdistan-krb-baghdad-sinjar-nineveh-yazidis.html>.
- Spyer TJ., *Yazidi woman freed by IDF from Gaza reveals ISIS made them eat babies*, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/middle-east/article-825066>.
- Syrian Democratic Forces rescue Yazidi woman held by ISIS during counterinsurgency operation*, The Jerusalem Post, <https://www.jpost.com/middle-east/isis-threat/article-785553>.
- There is no future in Sinjar without safety and agency*, Yazda, https://irp.cdn-website.com/16670504/files/uploaded/Yazda_IOM-USAID-ZP_S1P2_SinjarSecurity_12072024_v28_EN.pdf.
- van Zoonen D., Wirya K., *The Yazidis Perceptions of Reconciliation and Conflict*, Middle East Research Institute, <https://www.usip.org/sites/default/files/Yazidis-Perceptions-of-Reconciliation-and-Conflict-Report.pdf>.
- Wawrzyńczyk R., *Prześladowania religijne irackich Jezydów przez Państwo Islamskie. Przyczyny, przebieg, odpowiedzialność wspólnoty międzynarodowej za ukaranie sprawców*, Studia z prawa wyznaniowego,

Tom 21-2018, <https://repozytorium.kul.pl/server/api/core/bitstreams/736d3c4c-d0ad-495c-abf5-cd502bee28bc/content>.

Winning the Post-ISIS Battle for Iraq in Sinjar, International Crisis Group, REPORT 183 / MIDDLE EAST & NORTH AFRICA 20 FEBRUARY 2018, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iraq/183-winning-post-isis-battle-iraq-sinja>.

Yazidi genocide: IS member found guilty in German landmark trial, BBC News, <https://www.bbc.com/news/world-europe-59474616>.

Yazidis denounce Iraqi government's funding allocations, demand fair share to rebuild Sinjar, MedyaNews, <https://medyanews.net/yazidis-denounce-iraqi-governments-funding-allocations-demand-fair-share-to-rebuild-sinjar/>.

ŹRÓDŁA SOURCES

Iraqi Law No.8 of 2021 – Yazidi Female Survivors Law, https://assets.website-files.com/5eefcd5d2a1f37244289ffb6/62626edf82f9f7da97e46c95_2021%20Legal%20Instr%20Iraq%20Law%20No%208%20Yazidi%20Female%20Survivors%20Law%20EN.pdf.

Konwencja w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 9 grudnia 1948 r., Dz.U. 1952 nr 2 poz. 9.

List z dnia 14 sierpnia 2017 roku Chargé d'affaires do Organizacji Narodów Zjednoczonych, <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/259/92/pdf/n1725992.pdf>.

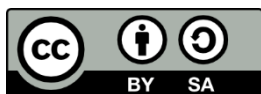
Rezolucja RB ONZ 2379 z dnia 21 września 2017 r., <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n17/296/25/pdf/n1729625.pdf>.

Sixth report of the Special Adviser and Head of the United Nations Investigative Team to Promote accountability for Crimes Committed by Da'esh/Islamic State in Iraq and the Levant, United Nations Security Council, S/2021/419, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/104/70/PDF/N2110470.pdf?OpenElement>

United Nations Investigative Team to Promote Accountability for Crimes Committed by ISIL (Da'esh) (Unitad), Damage and destruction of cultural heritage by ISIL (Da'esh) in Iraq, https://www.unitad.un.org/sites/www.unitad.un.org/files/20240914_dch_public_final_2.pdf.

Copyright (c) 2025 Marek Brylew

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.